

VIII. ГАДКИ НА МЕЖІ

1

Ся нитка зелена, що, мов тота гадина,
Отсе здовж заgonу снує,—
Се Terminus¹ наш, се межа, перекладина,
Знак, поки «мое» і «твое».
По сьй бік чотири заgonи Трохимові,
По той бік Михайлові три:
Жий кождий на своїм, уплачуй дачки нобі,
Чужого ж і п'ядь не бери!
І що кому в тім, що Михайло й Трохим
На своїх загонах криваво бідують,
Хоч рук собі й ніг від роботи не чують,
Прийде передновок — занéстись² нічим?

---

¹ Terminus — у римській міфології бог меж і межових знаків, стовпіз, каменів, які вважалися священними. Тут — межовий знак.— *Ред.*

² Раз щось з'їсти.

І що кому в тім, що худібчина їх
«Чомусь» не держиться, чахліє, марніє,
Що поле їх рік в рік гіршіє, пустіє,
Хоч орють і полють не гірше від всіх?
І що кому в тім, що вже руки у них
В розпуці безпомічній вниз опускаються?
«Замало землиці! В часах тих трудних
Довги вже дверима і вікнами пхаються.
Прийдеться пропасти... Мов риба в сакі,
Так б'ємся, і годі що вдати!»
Аж слухати важко тих слів, та яку
Пораду їм дати — не знати.
А станеш у полі отак на межі —
В обох сім загонів, і вдовж е куди дивить!
Ну, нивка незгірша, що хоч, те й кажи, —
При добрій роботі і вісім душ виживить...
А в них обох шість душ! І що б за завада
Зложитися полем докупи обом,
Зложитися хатами, зпаяддям, тяглом?
І, може, для них се єдина рада.
Та ба, ось межа! Ся попруга вузька
Несильну їх силу роздерла на части,
І де в спільній праці жили б довіка,
Там вроздріб прийдесь їм лиш спільно пропасти.

2

Малим ще, тямую, всі межі я знав:
За мамою літом щодень тупцював,
Коли для дійної корови вона
Трави узбирати надвечір ішла.
То межі й на ступінь широкі були,
З одної нажнеш дві вереті трави.
А я пеміцними погами межею
Безпечно ступаю м'якою стерпєю.
А нині погляну на межі: невже ж?
Нема стародавніх, широких тих меж!
Всі нині тоненькі, як нитка, отак,
Чужий ледве б здужав памацати знак,
Сей з того, той з того їх боку підтяв,
Рад кождий, що лишнюю скибу дістав.

І чом кождий так тої скиби бажить?
Чом тісно так в світі, нелюдяно жить?
Чи люду замного наплодилось нам,
Чи більш до життя потребує він сам?
Ні люду замного на нашій ріллі,
Ні в нього самого потреби зросли,
А більш його дома стіснили чужії,
На рук його працю, мов трутні, падкії.

І дарма то дехто незрячий не раз
Говорить: «Війна би здалася у нас,
Замного людей, світ тісний всім, мов сак,—
Просікли б, вільніше би стало відтак».
Вільніше, се так! Та, крім знищення й мук,
Не стало б до праці щонайкращих рук,
А джерело нўжди як било, так било б,
Лиш що до старого новé причинило б.

А люд через межі, котрі го тіснять,
Не може добачити тих всіх завад,
Добачить всіх сплетених коренів лиха,
Що сили його підлоточує стиха,
Ей, межі, ви, межі, вузенькі, куці!
В які бездоріжжя, в які манівці
Ви втисли незрілий ще погляд суспільний!
Хто шлях нам покаже широкий і вільний?

3

Приходить до мене один чоловік:
«Порадьте, що маю робити?
Ось тут, на тім полі, мій дід прожив вік,
Хоч, правду сказавши, нема чим і жити.
Три пруті! Та ну, якось, певно, тоді
Не так було тісно, як нині,—
Досіть, що отак ні в добрі, ні в біді
Пройшов цілий вік старовині.
Мав дід два сини, поженив їх, і враз
Жили в одній хаті з дітками.
Все дід, було, каже: «Ділив би я вас
Тим полем, та й б'юся з гадками.
Тепер воно ледве живить нас, а що ж
Тоді, як ту дрібку надвое роздерти?»

Ні, я вас не буду ділити! Як мож,
Так жийте прикупі, а схочете тож
Ділитись — діліться по моїй аж смерти».
Та сталося, бачте, що дід і сини
Померли на тифус одної весни,
Лишивши по двоє дітей малолітніх.
Я найстарший був, мав три роки з весни,
Стриків хлопець — півтора; в мами й стрийні
При грудях дівчатка були. По бездітних
Багатших сусідах мамі роздали
Нас, хлопчиків,— бач, не було з чого жити.
Дістодьто, годуйте, допоки малий,
А виросте, мусить за се відслужити.
І ми наслужились, назвалися біди!
Мамі повмирали. Мені вже тогди
Було двадцять літ, я покинув служити,
До хати пішов, оженився і, як слід,
Обняв усе поле, що нам лишив дід,
І став на нім в бідності жити.
Гадав я: сплачу малолітнім тамтим,
І поле по дідовій волі
Останесь ціле, то хоч я на тім полі
Вдержусь, а то впадесь у руки чужим.
Дівчат повиную, а старший братій
Пристане де-будь до вдової...
То так, як би двом у сорочці тісній:
Волить хоч один, та ходити в цілій,
Ніж дерти сорочку надвоє,
Бо жа́ден тоді не буде мав що вбрать.
Отак я, бувало, частенько
Говорю тамтому. Та ба, любий брат
Лиш вислухав все те чистенько
Та й зараз до суду. Списать зажадав,
Що там на всі діти лишилось,
І щоб все напів поміж них поділилось
Так, як би їх тато окремо вмирав.
Я вчув се, і сумно зробилося. Шлю
До нього людей, щоб згодились на сплату;
Сам х́джу за ним і благаю-цвілю:
«Вважай, переділимо поле і хату,
То що ж на тих кусниках будем робить?
Вважай, дід-небіжчик не хтіли ділити,
А ти хочеш дідову волю ламати?»

Дарма, він про сплату не хоче і знати!
Минуло два роки, і з суду ми нині
Декрети дістали: усе, що дід мав,
Між нас поділити по рівній частині,
А кожний щоб з того сестру звинував.
І що туг робити, порадьте, сли ласка!
Зруйнують дочиста, як вкроять отак
Півгрунту! Моя вже задóвжена частка.
Сестри не звішую, і сам я жебрак.
Я думаю свідків до суду вести,
Що дід не хотів ділити поля,—
То, чень, йому скажуть на сплату піти,
А ні, га! — то дійсь божа воля!»

4

Я думав про людське братерство пове,
І думав, чи в світ воно швидко прийде?
І бачив я в думці безмежні поля:
Управлена спільним трудом, та рілля
Народ годувала щасливий, свободний.
Чи се ж Україна, чи се край мій рідний,
Обдертий чужими і світом забутий?
Так, се Україна, свободна, нова!
І в мойому серці біль втишувавсь лютий.

Щез привид. Я глянув довкола. Он там
За зорану межу б'єсь з Грицем Степан;
Там дід оре поле, старенький, як гриб,
І плаче за сином, що в Боснії згиб;
Там батько за сином з дрюком уганяєсь;
Там мачухи лютий проклін розлягаєсь...
О краю мій рідний, недолею гнучий,
Пропаста би радше тобі, ніж коли б
Така твоя доля повік мала бути!

1881